

УДК 78.01

Вікторія Полюга, кандидат філософських наук,
викладач кафедри методики музичного виховання та диригування,
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МУЗИКА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ТВОРЧІСТЬ

У статті здійснено аналіз екзистенційного осмислення проблеми музики та творчості. Виокремлено окремі складові до осмислення проблем творчого акту, музики, екзистенції. Доведено, що музика стає творчістю тільки в екзистенційній площині, адже тільки людська екзистенція має неповторний творчий потенціал як вияв особистісного у бутті.

Ключові слова: філософська рефлексія, особистість, музика, творчість, екзистенція.

Літ. 11.

Виктория Полюга, кандидат философских наук,
преподаватель кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования,
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

МУЗЫКА КАК ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО

В статье осуществлен анализ экзистенциального осмысления проблемы музыки и творчества. Выделены отдельные составляющие к осмыслению проблем творческого акта, музыки, экзистенции. Доказано, что музыка становится творчеством только в экзистенциальной плоскости, ведь только человеческая экзистенция имеет неповторимый творческий потенциал как проявление личностного в бытии.

Ключевые слова: философская рефлексия, личность, музыка, творчество, экзистенция.

Victoria Polyuha, Ph.D. (Philosophy)
Lecturer of Methods of Musical Education and Conducting Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

MUSIC AS AN EXISTENTIAL CREATIVITY

The paper analyzes the problem of existential understanding of music and creativity. Singled out individual components to understanding the problems of the creative act, music and existence. It is proved that music is the work of only existential plane, it is only human existence is unique creativity as an expression of personal existence.

Keywords: philosophical reflection, identity, music, creativity, existence.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення однією з філософських інтенцій є судження про відображення людського буття в нетрадиційних, часто в нерелексивних формах індивідуального досвіду. Ця думка стала праобразом цілого спектру культурно-філософських ідей, та знаходить своє особливе осмислення у філософській течії екзистенціалізму.

Осмислення проблеми музики як екзистенційної творчості є важливим, адже творчі можливості окремої людини постійно зростають, а разом з ними зростає і значення досліджень філософських аспектів творчості та її суб'єктивного значення в музиці. Саме тому, головним завданням сучасних освітніх концепцій є не тільки засвоєння певного обсягу знань, умінь і навичок, а й нове філософсько-екзистенційне осмислення проблеми музичної творчості як особливого вираження особистості.

Метою статті є осмислення рефлексивної природи музики як екзистенційної творчості.

Аналіз останніх досліджень свідчить, про те, що філософсько-екзистенційне осмислення музичної творчості, інтерпретації, семантики та ролі даної проблеми в педагогіці займає вагоме місце в сучасних наукових дослідженнях, а саме : науковець А.О. Васюріна розглядає властивість музики пробуджувати чуття естетичної насолоди, де звертає увагу на зміни в розумінні музичної насолоди [4]; дослідниця музичної екзистенції О.О. Капічіна вивчає феноменолого-екзистенційну та онтологічну сутність музичного сприйняття, а основою логіки розгляду музично-естетичного відношення вважає феноменолого-екзистенційний аналіз діалектики музичної свідомості [7]; осмислення феномену музики у контексті сучасних трансформацій естетичного "поза межами естетичного" здійснено в праці О. Гомілко [6], де виявлено практичний характер музики як способу вираження та структуризації тілесної присутності людини в світі; російський науковець С.Л. Монахов вивчаючи метафізику музики А. Шопенгауера виділяє поняття музики

як об'єктивацію і вираження волі, та виділяє спосіб пізнання цієї волі як першооснови буття [9].

Специфічною рисою мистецтва є те, що воно органічно поєднує в собі теоретичний та практичний аспекти художньо-творчої діяльності на основі залучення дітей до надбань національної та світової мистецької скарбниці. Духовна культура людства є неможливою без мистецтва. Завдяки його художньо-образній формі відбувається могутній естетично-емоційний вплив на психіку особистості, що спонукає до розвитку її активності, спрямованої на творення краси в навколишньому світі й внутрішнє самовдосконалення. У цьому прямо проглядається взаємовплив мистецтва і творчої діяльності людства. Музикознавець Борис Асаф'єв проникливо зазначив: “Кожен, хто в будь-якому мистецтві зумів створити хоча б крупицю свого, буде відчувати, любити і розуміти це мистецтво глибше й природніше, як співучасник будівництва” [1, 54].

Проте, творчість реалізується в людині не тільки в спеціальній діяльності зі створення загальнокультурних цінностей, а й у самому процесі життя людини, самореалізації її як засобу самоутвердження через самовираження і саморозвиток. Під творчим самовираженням розуміється здатність людини будувати свій внутрішній світ, відчуття самого себе у цьому світі.

Так, Микола Бердяєв (1874 – 1948) говорить про творчість: “це цілісна якість людської особистості, а не спеціальний дар, і вона свідчить про те, що людина проривається до першоджерела, що творчий процес в ній першопочатковий, а не визначається спеціальними нашаруваннями” [2, 510]. Таємниця творчості, на думку М. Бердяєва, полягає в тому, що творчий акт не може цілком визначатися матеріалом, який дає світ, у ньому є новизна, детермінована світом ззовні. Це є той елемент свободи, який існує в кожному дійсно творчому акті. Творчість людини не є вимога людини і право її, а є вимога Бога до Людини і обов'язком людини. Бог чекає від людини творчого акту як відповідь людини на творчий акт Бога. Звідси, за Бердяєвим, до творчості здатна кожна людина життя якої наповнене елементарними формами праці. Погляди релігійно-ідеалістичних філософів та філософів-матеріалістів об'єднує те, що наслідком будь-якої творчості (матеріальної чи духовної) є творення, формування людини-митця, яка відчуває потяг до самовдосконалення і до вдосконалення оточуючого середовища, будь це повсякденна дійсність, емпірична реальність чи інформативна прогресія. Можемо висловити таке

припущення, що філософсько-концептуальні засади осмислення проблеми творчості досліджуються в онтологічному контексті, а пояснення феномену творчості у духовних процесах відбувається в межах авторського монізму.

Науковцями в галузі педагогіки, психології, естетики, філософії творчість розглядається як діяльність, результатом якої є створення індивідуально нового, неповторного, оригінального. Однак, прояви творчого елементу можливі не лише у новизні кінцевого результату, вони виявляються в найрізноманітніших ситуаціях процесу діяльності людини. У своїй праці “Методологія наукової творчості” сучасний російський дослідник, філософ Анатолій Майданов зазначає: “Будь-який творчий акт унікальний і причому не лише новизною свого результату, а й оригінальністю шляхів, засобів і способів його одержання” [8, 78].

Засновник культурно-історичної школи в психології Лев Виготський (1896 – 1934) виділяє прояви творчого начала у будь-якій людській діяльності та переконаний, що творчість доступна кожному: “Звичайно, найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але у буденному житті, що оточує нас, творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому міститься хоча б йота нового, зобов'язана своїм походженням творчому процесу” [5, 58].

Проаналізувавши ряд уявлень про структуру творчого процесу та послідовність розгортання творчої думки, вкажемо на їхні основні характеристики:

1. Творчий акт завжди є полізмістовим та енергомістким діянням, результат якого постає у формі нового, створеного, такого, що відображає “Я” творця;

2. Творчий акт виявляє не тільки “суб'єктивно новий зміст”, а й “об'єктивний приріст” досвіду, знання, змісту – в тій чи іншій формі існування сутнісного (М.О. Бердяєв);

3. Творчий акт – це водночас процес і зміст духовного, естетичного, морального, професійного тощо; зростання особистісних самовиявів “Я” індивіда (Л.С. Виготський);

Творчий акт постає як вчинок культурно-історичного змісту, в якому відбувається поєднання конкретного, одиничного та всезагального через зіставлення, співвідношення та взаємодоповнення індивідуального досвіду та досвіду вселюдського у пізнанні та перетворенні явищ світу.

Принципово значущим етапом у формуванні

та становленні творчої особистості є період навчання. Ми ж розглянемо творчість в широкому контексті як категорію розвитку людини та суспільства і у вузькому – як умову розвитку засобами музики, саме тому звернемося до осмислення категорій творчості, природи музики у філософській думці періоду екзистенціалізму.

У філософії творчість визначають, з одного боку, як “форму людської діяльності, у процесі якої створюють якісно нові матеріальні та духовні цінності”, а з другого – як “здатність людини з матеріалу, який надає дійсність, створювати нову реальність, що задовольняє різноманітні суспільні потреби”. Творчий акт асоціюється із умінням знаходити і приймати нестандартні рішення, у життєвих ситуаціях, котрі швидко змінюються. “Творчість – це породження нового” [3, 489].

Відповідно, в екзистенціалізмі, який виник перед першою світовою війною й остаточно сформувався у 30-ті роки ХХ ст., і не одне десятиліття зараховувався до провідних напрямів у західноєвропейській філософії, також, значною мірою вкорінений в ірраціоналістичні мотиви. Як учення він має яскраво виражений морально-етичний характер.

Репрезентували його французькі філософи Габріель Марсель, Жан-Поль Сартр, Альбер Камю, німецькі – Мартін Хайдеггер і Карл Ясперс, датський філософ Серен К’єркегор, а в Україні представниками цього вчення вважаються Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич.

Екзистенціалізм (лат. *existentia* – існування) – суб’єктивне вчення, основним завданням якого є встановлення змісту людського існування, безпосередньо даного індивіду як його переживання свого “буття у світі”, через яке відкривається буття світу. Як бачимо інтенції осмислення не тільки буттєвісного, але й внутрішньо-духовного, екзистенційного характеру в осмисленні категорій творчості тому екзистенціалісти підкреслюють, що існування без творчої екзистенції не дає право говорити про себе в першій особі, тільки в третьому – воно – творчий акт.

Кожна людська екзистенція має неповторний творчий зміст, так як індивідуально забарвлює картину життя. Людина може зрозуміти своє екзистенційне завдання, а може і не зрозуміти, його здійснення призводить до відповідності з життям, а ігнорування – до невідповідності. Мета педагогіки полягає в тому, щоб займатися пошуками екзистенційних та соціальних імпульсів для людини, котра може людину або нівелювати, або навчитись зберігати вірність самій собі, інакше вона стане конформістом і буде жити життям у

невідповідності. Сьогодні в систему музичної освіти активно втілюється така розвиваюча технологія навчання, завдання якої полягає в тому, щоб розкрити унікальні творчі можливості особистості, зберегти її індивідуальність і вивести на якісно новий особистий рівень.

Наукова думка і педагогічна практика дозволяє говорити про великі можливості музики в розвитку творчого потенціалу особистості. Сучасна школа вимагає пошуку таких методів навчання і втілення їх у навчальний процес, які стимулювали б її рефлексію, самосвідомість, прийоми саморегуляції власних дій і поведінки. На навчальних заняттях з музики пропонується виконання таких завдань, як аналіз свого ставлення до музичного твору; визначення почуттів, що викликає музика; оцінку своїх творчих можливостей у виконанні творів; знаходження способів самовираження у створенні музичної композиції. Практика самоаналізу і самовираження є умовою формування творчої особистості, здатної до саморегуляції, самостійності й самоактуалізації.

Звертаючись до музики, ми безпосередньо створюємо відповідні умови для розвитку творчої особистості, оскільки, музика – поліфункціональна, вона, як образно-знакова частина середовища, впливає на ставлення особистості до оточуючого її середовища та виявлення її свобод, а екзистенціалісти, в свою чергу, не дають докладної характеристики зовнішнього світу, замість чого пояснюють причинно-наслідковий зв’язок, де панує безмежна свобода. Цьому питанню присвячена робота Ж.-П. Сартра “Буття і ніщо” (1943), котра обґрунтовує проблему вільного вибору, а її особливістю є тлумачення, того що світ представляється як хаос, в якому немає на що опертися, неможливо передати свій внутрішній досвід іншим. Ж.-П. Сартр говорить, що майбутнє лежить перед нами незапланованим, і його картина залежить від мільярдів вільних виборів, але проблема виявляється в тому, що визначається результатом будь-якого вибору [10, 715].

Отже, у творчому акті в акті вільного вибору людина виявляє свою власну неповторну сутність, розкриває дар досягти існуюче та створювати нове. Саме у творчому діянні вона активізує свої емпіричні і отримані знання, глибинні, часто неусвідомлені особистісні задатки, естетичні смаки і манеру виражати свої власні нові набуття. Так людина стає творчою особистістю, даючи нам якісно новий, проникнутий її індивідуальним творчим началом продукт. Тут, ставимо перед собою запитання: “Які ж інтенції музики із визначеннями творчості в екзистенціалізмі”.

Насамперед, в заданому контексті дамо визначення, що таке музика?

Музика (грец. *musike* – мистецтво муз) – мистецтво у якому дійсність відображається засобами звукових художніх образів. Музика спрямована, перш за все, на емоційну і чуттєву сферу людини. Цікаву думку у праці “Генеалогії моралі” висловлює німецький мислитель, філософ, психолог Фрідріх Ніцше (1844 – 1900): “Музика, – пише він, – це незалежне мистецтво, що стоїть окремо від інших мистецтв, музика говорить мовою самого буття, котре народжується “безпосередньо з безодні”. Музикант – це жрець “у собі” у власному бутті. Музика потребує мети” [11], а у роботі “Про музику і слово” Ф. Ніцше зазначає: “...сама воля є предметом музики” [11].

Музично-філософські питання були абсолютним винаходом Ф. Ніцше. Мислитель ще раз підкреслює, що музика найвище стоїть серед усіх мистецтв, музика нічого не наслідує, тільки зображує. Якщо інші мистецтва – поезія, живопис є спогляданням, відтворенням у світі уявлень, де вдається лише при підняти покривало таємниці, то музика покривало скидає повністю. Музика – це образ найглибшої сутності світу. Музика справді вказує нам про сутність світу, про сутність нашої особистості, вона ще й виправдовує цю сутність. Адже недоступність, яку неможливо передати словами, може передати тільки музика.

Але, чи може бути екзистенційна і не-екзистенційна музика? Це залежить від того, який зміст ми вкладаємо в поняття екзистенціалізму та екзистенційного. Музика та світ явищ – два різних вирази одного і того ж. Тому, “якщо б вдалося докладно відтворити в поняттях те, що вона виражає собою, то це виявилось б одночасно достатнім відтворенням і поясненням світу в поняттях, тобто було б істинною філософією”. Музика могла б існувати, навіть якби світу зовсім не було. Як вираження внутрішньої сутності “світу і нашого “Я”, всяка музика тому “екзистенційна”. “Всяка музика”, мається на увазі всяка дійсна музика, яка допускає естетичне сприймання і філософський аналіз [9, 145].

Якщо ми дійсно хочемо уникнути суб’єктивних перебільшень, то екзистенціалізмом в музиці можемо називати тільки музичну творчість, що надихається ідеями філософії Сартра, Камю і Шопенгауера. Музика є творчістю в екзистенційній ширості, проте навряд чи є мистецтвом.

Отже, безперечно, між музикою, творчістю та екзистенцією існує настільки тісний зв’язок і вплив, що, фактично, вони асимілюються у єдине взаємно обумовлене ціле.

Висновки. Музика здатна висловити все – відтінки емоцій особистості, настроїв, переживань, змін. Вона безпосередньо впливає на емоційну сферу людини. Чудова особливість музики полягає в тому, що, визначаючи загальну спрямованість переживань, вона водночас викликає й індивідуальний відгук у душі кожного – спочатку виконавця, потім слухача. Проаналізувавши окремі складові до проблем творчого акту, музики та осмисливши певні судження в екзистенціалізмі, доходимо висновків що музика стає творчістю тільки в екзистенційній площині, адже людська екзистенція має неповторний творчий зміст, оскільки кожна людина є окремою особистістю та індивідуальністю у власному бутті. Самоаналіз і самовираження є пріоритетною умовою формування творчої особистості, здатної до самоактуалізації. Звертаючись до музики, ми безпосередньо створюємо ці відповідні умови для розвитку особистості, оскільки, тільки музика впливає на ставлення творчої особистості до навколишнього світу та виявлення її екзистенційних свобод.

1. Асафьев Б.В. *Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании [Текст] / Б.В. Асафьев. – Л.: Музыка. – изд. 2-е., 1973. – 144 с.*

2. Бердяев Н.А. *Философия свободы. Смысл творчества [Текст] / Н.А. Бердяев. – М.: 1989. – С. 510.*

3. Булатов М.О. *Философський словник / М.О. Булатов. – К.: Стилюс, 2009. – 575 с.*

4. Васюріна А.О. *Гедоністичність сприйняття просторової досконалості музичного світу / А.О. Васюріна // Сучасна картина світу: Інтеграція наукового та позанукового знання. Вип. 3. – Суми., 2004. – С. 175 – 181.*

5. Виготський Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк [Текст] / Л.С. Виготський – М.: Просвещение. – вид. 3-е., 1991. – 93 с.*

6. Гомілко О. *Музика. Гармонія сфер чи інструмент культури? [Текст] / Ольга Гомілко // Докса. – 2010. – Вип. 15. – С. 276 – 285.*

7. Капічіна О.О. *Феноменологічні основи проблеми музичного сприйняття [електронний ресурс] / О.О. Капічіна // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського № 2 (54), 2012. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/gum/2012_2/Kapichna.pdf*

8. Майданов А.С. *Методологія наукового творчества. [Текст] / А.С. Майданов. – изд. ЛКИ. – 2008. – 512 с.*

9. Монахов С.Л. *Сущность феномена музыки в метафизике А. Шопенгауэра [Текст] / Studia culturale. Выпуск 3. Альманах кафедры философии культуры и культурологии. Центра изучения культуры философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. С. 140 – 147.*

10. Сартр Ж.-П. *Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології / Жан-Поль Сартр. – пер. з фр. Віталій Лях, Петро Таращук. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”. – 2001. – 855 с.*

11. Nietzsche F. *Scholarly Editions [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nietzschesource.org/>*

Стаття надійшла до редакції 29.08.2013

УДК 371.134

Наталія Казакова, кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу педагогічної практики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

МОРАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Стаття розкриває проблеми педагогічної етики як вагомій категорії професіоналізму сучасного вчителя. Автор, аналізуючи поняття педагогічного гуманізму, особистісних та етичних цінностей на основі педагогічної спадщини педагогів різних історичних епох, обґрунтовує моральні вимоги до педагога сучасної школи.

Ключові слова: педагог, гуманізм, педагогічна етика, моральні вимоги, гуманістичні цінності, моральна культура.

Літ. 12.

Наталья Казакова, кандидат педагогических наук, доцент, начальник отдела педагогической практики Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

МОРАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ПЕДАГОГУ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Статья раскрывает проблемы педагогической этики как весомой категории профессионализма современного учителя. Автор, анализируя понятие педагогического гуманизма, личностных и нравственных ценностей на основе педагогического наследия педагогов разных исторических эпох, обосновывает моральные требования к педагогу современной школы.

Ключевые слова: педагог, гуманизм, педагогическая этика, нравственные требования, гуманистические ценности, нравственная культура.

Natalia Kozakova, Ph.D. (Pedagogic) Docent Head of Pedagogical Practice Department Khmelnytsk Humanitarian and Pedagogical Academy

MORAL REQUIREMENTS FOR TEACHER IN MODERN SCHOOLS

Article reveals problems teaching ethics as an important category of contemporary teacher professionalism. By analyzing the concept of teaching humanism, personal and ethical values based on pedagogical heritage of teachers from different historical periods, justifying moral claims to the teacher of the modern school.

Keywords: teacher, humanism, teaching ethics, moral claims humanistic values and moral culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільне життя переконує, що без культивування таких моральних цінностей як добро, людяність, відповідальність, почуття власної гідності, творча ініціатива, підприємливість, толерантність навряд чи можна розраховувати на поліпшення ситуації у світі. Сьогодні суспільство має нагальну потребу у високоморальній особистості.

Педагог – носій не лише знань, умінь, навичок, але й моральної культури, духовності, краси. На нього покладається величезна соціальна відповідальність за виховання молоді. Здійснюючи педагогічну діяльність, учитель початкових класів різнобічно, багатofакторно

впливає на особистість дитини, формує її соціальну позицію за допомогою передачі комплексу цінностей і ставлення до них, залучає дитину до культури. Від характеру цього впливу й від умінь педагога реалізовувати свій педагогічний вплив на учня залежить їхня подальша взаємодія, співробітництво, а також характер взаємодії дитини з навколишнім світом. Впливаючи на особистість дитини й взаємодіючи з дітьми, учитель початкових класів постійно проникає у внутрішній духовний світ дитини. Цей момент проникнення досить відповідальний і вимагає від нього демонстрації високої моральності. Сьогодні необхідно визначити нові моральні вимоги до вчителів, не допускати до